

Savo Stijepović

KAMENI BRODOVI

roman

Beograd
2011
DERETA

Prva priča

TRAMONTANA

Otići i drum za sobom ubiti.

Branko Banjević

Pre ovoga, nije bilo slične pripovesti. Istina, bilo ih je raznih, ali ovakvih kao što je naredna, ne verujem. To je zato jer mislim kako je ona posebna. Jednostavno, moja je.

Snažnijih je bilo, oh, naravno da jeste: bilo ih je i daleko boljih i daleko većih, na hiljade i hiljade njih. I svaka od njih je zahtevala da joj se poveruje, pa makar jednim delom. Ovde se ne traži ništa.

Nego, da ih pustimo sve i neka odu niz reku. I neka ta reka teče prema moru.

A ovo je ona priča, kratka povest o tramontani i o tome kako nas pomeraju razni vetrovi: o sledećem, ipak, želim da napišem koju reč. Svakako, ne ubeđujem vas da verujete – rekoh li to – ali, evo gde zaista dobar stojim, tvrdeći kako svaka istina poseduje više lica. A ta lica se menjaju s dobima, zar ne...

Bilo je to vreme sunca. Jedino to odista pamtim. Posle dečastva i ostalog, doći će nešto drugačije, nešto što nikada nećeš razumeti do kraja, nešto što će, kako god da se okrene – a na stranu tvoja bistrina, čestitost, sve ostalo, pa i pamet – postati tuđin, nimalo dobronameran posetilac. Da, najpre si bio ti, a ostalo je istorija s kojom si, do konca, u sukobu. Ako ne razumeš ovo, ti ne vidiš na daljinu, emocije su ti u divljem galopu, u mi-

stičnoj preriji ili na rubu stoletne šume, a šuma je, rekao si, dobra, i sve tu onda ima smisla. Sve: deca, porodica, žena, tvoj rasni pas, proplanak i lažni osmesi, fotografije, pa nedeljni golf i one bele zastavice na terenu, šeširi, gosti... Šta to, ali zaista, znači u tvom porodičnom albumu?

Tvoj poni živi izvan grada. Dobro je, ali ipak i opse-
na. No, opet, izvesno je da ne može nikada biti iskreno,
uz sav taj trud koji si tamo radosno uložio: u porodicu,
imanje, u senik i sobe za poslugu, u fagot i časove kla-
vira ili francuskog, teleskope. Jednom si bio čelični čo-
vek, a nakon toga – ništa... Ili, u najboljem slučaju, ve-
roovatno još postojiš kao delić onog od ranije, kao ko-
mad nekadašnjeg materijala: negde si ostao zatočen,
usamljen između opasnih krajnosti, gde potkradaš dah
prevrtljive, nemoguće klime. I šta si, nakon svega, po-
stigao, šta uspeo da postaneš? Tek antička spodoba. Po-
luzver. Kolt. Mutant. Takvim te danas vidim.

Moj pozdrav, dužno poštovanje, naklon, ali, to si ti:
Pavle J alas. J alas... Ako se i dalje tako predstavljaš. Ov-
de, na ovoj planeti.

Amigo!

Jednom sam ugledao na zemlji plameni stub koji se
visoko dizao prema nebu. U vrhu svetlog stuba nalazi-
la se neka plava platforma, nešto poput balkona s koga
su me posmatrala čudna i uzvišena lica, kao da su po-
sredi izaslanici dalekog carstva. Vizija ili ne, ali jasno se
sećam toga. Bilo je to leta sedamdeset sedme, ili koju
godinu ranije, u blizini Trešnjeva, u jednom selu, goto-
vo zabiti, gde je stablo tamne smokve podupiralo uru-

šeni doksat i gde je rasla stara bukovina, pa kesten, kruna raskoši, tu gde je pevala Hercegovina, onako kako bi verovatno pevala i Judeja ili Memfis, ili Sardinija, samo da su imali takve strune. Pesa sunca i zrela poema maslina, poezija kamena i stada, vina, ton drevnih dana. Nisam tada osećao nikakav strah, ništa slično, nisam uopšte bio zabrinut. Bilo je to u ranom detinjstvu, no o tome drugom prilikom, kasnije, ako ova čudna povest bude zahtevala, jer mladost nikako nije pouzdana struja: ona olako, a opet tako drsko i bez ikakvog pokrića, stvara pričine, zatim prikaze, hrani se mutnim prividom, naklonjena često besprizornom, pijanstvu koje ne razara i nikako ne truje jetru ili srce, ali zato nimalo ne štedi mozak. Tada se čini kako smo svi satkani na nekom posebnom razboju, osuđeni na tu vedru večnost. Ne obaziremo se na vreme, na sunce, sneg, maglu ili kišu, na kratko trajanje i onaj peščani sat pod kojim rado gmižemo, razvijamo svoje tkivo i širimo kosti, savijamo kolena, teturamo, pa hodamo ukrug, nikako se i ne udaljavajući od primitivne, stenovite arene iznad koje plovi list limuna i lovora, da bi, na svršetku, tamo pali, poklekli i nestali pod gnevnim teretom godina ili bolesti, pali ničice, mirno pozdravljajući lagano odumiranje svih ćelija. Onda taj naš karavan odlazi, ali rimski putevi i drevna staza Ilira... oni ostaju za nama. Istina, ostaje i stara, daleka kuća, građena pod volat, portali i vajati, drveni kolski točak, loza, nar, terase okrenute moru. Jasno, u toj sezoni, u mladićstvu, uzbudljivom posmatranju horizonta, visokog amfiteatra, hana, kula, kamiša, odžaka, žena, devojaka, baba, širokog begler-

begluka, naziremo kroz vlažni, plavi zastor maglovitih kaskada samo senke nekakve poluneme, podozrive publike što uporno sedi na basamacima; seni u tunikama, velikim odorama, sve te naše uzorne posmatračke, jedan drugi svet, kome, naposljetku, i ne dugujemo ništa. Ništa. Jer, pred nama je sve, sva obzorja, drumovi: biće da kraja, da konačnog nema, ili da ništa nije izvan nas samih. Naivno je i zamisliti kako su, zapravo, dani iz takvih vilajeta krenuli, eto, jedino s nama, s rođenjem, te da je naš prvi korak pravi početak svega, ali nemoj se začuditi ukoliko kažem: i to je neka vrsta vere. Recimo, ovaj i ovakav svet je počeo tek sa mnom, a prethodno nije bilo ničega i nikoga, već samo praznina, prosto – pustara bez smisla. Nego, ona je, ta naša luda mladost, luda ljubav, budi uveren u to, samo laka opsena, Hudi ni u karamela-okovu, veseli trik: ona je prva laž.

Mladost je prevara. Dobra, rasna, drevna šala. Zamka.

Ulovio si, nekada, na nekom vrelom, dotrajalom zidu, pločniku, sasvim malog guštera, stavio ga u teglu, u kutiju za duvan, ili ubacio u torbicu, odsekao mu rep, znaš ti dobro kako sve to izgleda. Rep si mu osušio i svezao za krst od tisovine, gledao ga kao dečaćku amajliju, a Hristovu glavu s vencem od trnja posmatrao si poput ukrasa. Mladost će tvoja, a znao si dobro to od ranije, znao i pre nego što su te proveli kroz beli majdan, uvek biti ta zarobljena kameja ili Junona, kadenca, čudesna nedoslednost koja predstavlja stari izazov u vrućini preteške noći koja guši. Gušter na kamenu, gmaz na suncu.

Nego, da krenem, a valja jednom krenuti odnekud sa pričom, sa pripovesti, zgodama i putem... Četvrt veka

kasnije od vremena kada sam jurio male guštere po prašini i usijanom kamenu, putovao sam ponovo na tu stranu, išao ka jugu, dobrim ljudima, ka mestima gde sunce sve preobražava i – kako reče jedan od davnih pisaca, broдача, ali i izvrsni Tartarenov biograf – gde sunce sve čini većim nego što to doista jeste, jer sunce je upravo jedan veliki lažov. Opet, takvom putu prethodila je jedna pripovest s planine, sa surovih vrleti Durmitora, kada sam, idući još od Novakovića, od Borove glave, pa preko neke svetle, pradavne nekropole – ti, tako udaljeni, sve udaljeniji toponimi, takva lokalna topografija, iako je istinita, razuđuje čas istorije – pored Vražjeg jezera, i hodajući, ali hitro, jer se u takvim predelima jedino hitro putuje, prvi put ugledao nekakav stećak, nadgrobni spomenik, na kome je pisalo: *Tragedija čoveka u paklu*. Ili je svemu prethodila jedna tramontana u Konavlima, severni vetar, kratka varijanta bure, kada se ona so sa zelenih talasa oseti visoko gore u brdima, da Vlasi polude. Ili stub od plamena, nad morem, u planini... Ne znam više da li je tom putu prethodilo jedno, drugo, treće ili zagonetna pripovest o Trijumviratu. Prethodilo je, sasvim izvesno, jedno sećanje, emocija iz izgubljene prošlosti. Verujem, uostalom, kako staze sveta biraju nas. One putuju nama, mi nemamo svoje ceste kojima gospodarimo.

Tog proleća spočetka veka, Pavle J alas i ja odvažili smo se na prilično dugačak drum. Prva namera nam je bila da se spustimo kroz kanjone, preko stare Hercegovine, sve do Primorja. Već sam nešto i napisao o tome: objavili su me u nekim novinama, dve ili tri priče sa pu-

tovanja – jednako su bile dobre. I sretali smo uz put različite ljude. Naši drumovi, bez znakova, pa i putokaza, ukrštali su se neočekivano s drugima, većim, poput avenija ili onim omalenim, kolskim, gde niče svakakav korov, crna paprat, tamo gde je sipar, pesak, tvrdi kamen. Putovanja radi posla, kakav god on bio, često znaju biti neobjašnjiva. Posebno ako drum izgladni i proguta samog sebe.

Nekako, a krajem maja, nameravajući da nakon kratke stanke odmah krenemo za Hercegovinu – jer je Jalas imao posla u Splitu i ja sam bio odlučan sprovesti ga do granice s Hrvatskom – zaustavili smo se u blizini Majura, u jednom zaseoku nedaleko od Jagodine. Tu smo bili svedoci jedne dobre kafanske tuče: nije bila prva, a ni poslednja. Međutim, ona se nastavila bez nas i sada mislim kako smo upravo mi bili inicijatori takvog loma, kao u onim starim vestern salonima, kada započneš kavgu, a posle se dovoljno odmakneš kako bi utekao od nje. Jer, vrlo je lako biti mlad i biti bahat: iskusili smo to više puta. Samo što mi nismo više bili mladi.

Radomira smo zatekli na njivi, zapravo, osunčanoj padini uz rub šume, gde je ogrtao krompir. Ponudili smo se da mu pomognemo, ali on nije hteo ni da čuje. Prepoznao je Jalasa, jer je Pavle kao dete sa majkom i očuhom često znao tamo doći, na obronke Juhora. – Samo vi pridržite ove stvari – reče nam čovek – imam posla još pet minuta, ne valja da ostavim ovo odmah, i onda ćemo kod mene... – Jednom su i meni dali da ogrćem krompir, ali biće da sam ga sahranio, ne ogrnuo. On treba da raste pod zemljom, to sam mislio.

Na tremu, ispred kuće Radomira Stojića, sedeli smo, pili odlično belo vino i govorili. Pavle je posedovao tu crtu da nađe ljude, po sluhu ili mirisu, svejedno, po je-dva vidljivom tragu i apaškom nahodaenju: vetar, prašina, kamen, slično tome. U blizini je bio bunar, vrt širok, a ispred verande pružao se vidik prema obližnjim brdima, vinogradima i šumama. Ispod su se nazirala sela, zeleni talasi, pitomine i zasadi: Srbija... Pavle je, činilo se, nešto nehajno zapisivao, a to je bio njegov tajni metod, pisati i dotaći se u tome najudaljenije tačke, bitne, malo neočekivane i trajne. On se nije sakrivao u krošnjama mladosti i to je bila njegova prednost. Za razliku od njega, ja nikako nisam prestajao da visim na niskim granama.

Naime, J alas je još ranije iskopao predanje o nečastivnicima – a tako su ih u Levču nazivali – koje je Radomir sreo na drumu pre nego što su ga odveli na saslušanje, potom u zatvor, a na koncu i u daleki kazamat. Radomir se toga dobro sećao. No, počeo je s pričom o tome kako su ga uhapsili i sproveli u logor.

– Bilo je to nakraj leta četrdeset devete, u septembru. Pet meseci ranije postavili su me ovde kao učitelja, a odmah i za člana mesnog odbora. Čuo sam za mnoge priče o duhovima koji tumaraju ovuda, a i ja sam se, nego, Pavle to sigurno zna, još pre rata bavio prikupljanjem raznovrsne građe, tajnovite i antropološke, te svojevremeno i objavio eseje o dodolskim pesmama, jedan naučni prilog o mitskom nasleđu u zapadnoj Srbiji, zatim putopis levom obalom Drine, kratku hroniku naseljavanja Dragačeva i slično. Rat me je dobro išamarao.

U njemu, pisao sam partizanske igrokaze i pripovetke, dobio dve plakete, dve nagrade po oslobođenju, a potom su me dovukli ovde. Upamtite, bilo je to čudno doba, nakon rata. Stvari su se brzo odvijale, kao na filmu: stvaranje nove epohe, proglasi i oglasi!...

– Ne znam zašto su došli po mene... Pa, ja sam, eto, još uveren u ispravnost svojih dela, ako hoćete, i svojih reči, pa i primisli, snova... Nije bilo naročitih razloga da me povuku na jug, na Otok. Ne znam. To je komično! Jer, ja sam za Staljina imao jedino reči osude. Šta li su mogli, možda se pitate, da mi sapletu oko nogu i zglobova, kakvo uže, kakvu žicu, radi čega? Pretpostavljate da su bile spletke: jedan oficir, poručnik, što je inače bio i moj čin, smejaio mi se u lice, udarajući me nekom palicom pod pleća, govoreći da sam obljubio nekoliko mladih devojaka i zaveo ih, što – a nisam znao kako da ih uverim – nije bilo istina. Pronašli su neke devojke koje su svedočile, ali ja ih nikada pre nisam video. Beda i laž! Crna smola! Istina, čovek sam od krvi i mesa: prijale su mi ženske ruke oko pasa, nisam gurao takav stisak od sebe nego sam sve činio da me te ruke duže grle, pipaju po celom telu. Evo i danas, a imam osamdeset tri godine, nijednu ne bih odbio. Pogotovo ne danas... – nasmejao se Radomir i dohvatio bocu. – A vi, momci, pijete kao mećava... Ako, tako i treba, samo napred.

Jalas mi tada krišom namignu. Nisam znao zbog čega.

– Naravno – nastavio je naš čovek – uzvraćao sam ljubav. Lomio sam kasnije glavu i mislio da nisam pojurio, u takvom naletu strasti, ka pogrešnoj ženi. Ali, ne, nisam... No, ne bih želeo da me shvatite na pogrešan

način, prizeman i loš. Ja nikada nisam bio bludnik. Bio sam neženja, još uvek mlad, i to je sve. Mada, nekada pomislim kako sam se još četrdesete zamerio izvesnom Milu Đuriću, a bilo je oko međe, u Zaglavi, gore, pa smo jedan drugom pohitali sa sekirama. Nebitno je to više, nema smisla prizivati takva sećanja... Ali, mogu vam otvoreno reći kako je istina da sam znao za neke drugove – koje kasnije nikada nisam sreo – da žele napolje. Znao sam, nego sve i progutao. Oni nisu to mogli nikako izvući iz mene, jer ko je i kako otišao, bilo je za mene pojedeno i svareno. Voleli su te nesretne Ruse, mučenici. Ipak, nisam strahovao: oni nisu bili ja.

– Terali su me da priznam razne gadosti. Jasno, da sam izdao i narod i partiju, napredne tekovine NOB-a, a tu vrstu tekovina sam ja i stvarao – znate već kako je moglo da ide, čitali ste knjige, pričali su vam slične priče... Ali, veoma malo toga se odnosilo na moja navodna bludničenja i preljube. Kako je vreme odmicalo, ono drugo je hodalo nekako usputno. Čudno. Prelazio sam sigurno iz jedne sfere greha u drugu, opasniju, kobniju. Govorili su kako imam drugove koji su išli Sovjetima pred noge, bežali u Mađarsku, Rumuniju, ne sećam se više gde; rekli su kako sam dvostruki klovn, magarac, budala. I tek su tada usledila strašna batinanja, mučenja, pritvor, a posle tri-četiri nedelje i guranje u one užasne transportne vagone. Nisam znao, pošteno, ni za šta sam bio osuđen. I sada, kada se otvaraju ti dosijei u memljivim i nemim podrumima, fiokama i plakarima, ja, eto, ne želim znati. Jer, nikako da se konačno otrgnem od strahovite misli kako sam ja i dalje uhapšenik, samo

ovde nastanjen, pušten da obrađujem njivu i radim, ali i dalje uhapšenik koga mogu koliko sutra baciti u tamnicu. Smrti se ne plašim, no to osećanje zauvek oduzete slobode gore je od smrti. Verujte mi. Premda, moj slučaj je verovatno nestao u plamenu, kao da nikada nije postojao. Ekipe je radila profesionalno svoj posao. Da. Kakvi crni dosijeji! Sve je u vatri nestalo...

– Šest godina provedenih u zatvorima, samicama, na suncu koje nema milosti, kroz glad, žeđ i svakodnevni bol, nije učinilo da vidim sebe kao nekoga ko se okrenuo protiv samog sebe i svojih ideja. Ali je učinilo da ideju, u koju sam verovao i koja je imala svoj sistem, vidim kao kakvu jestivu iznutricu ili kao kolac zabijen... znate gde...

Radomir je već bio dobro potegao iz flaše. Tako je to u Srbiji kad se govori, jer se čini, svim učesnicima u razgovoru, kako s leđa zbacе neki težak džak koji su preterano dugo nosili. Naravno, a suviše je reći, J alas i ja nismo nimalo zaostajali za njim. Povrh svega, bilo je tu dovoljno toga da nas razgali i daruje nam snagu, od dobrog sira i pršute do švargle, luka i mladog kajmaka. Tada ti daljine ukazuju na večnost.

Uz takvu hranu možeš da popiješ bačvu bilo čega da ti ponude. A bilo je i onih blaženih ljutih papričica, koje, ukoliko ih cele zagrižeš, moraš da pustiš suzu, ne jednu već mali potok suza, a to vam dođe poput šamara, ne kratkog šamara nego bih mogao to nazvati serijom udaraca po potiljku. Ili po obrazima, sve dok jezik ne iskoči van!

Tiha, blaga noć, a istovremeno, na neki način, daleka, nesigurna i treperava, kotrljala se preko mističnih i

šumovitim padina. Tek smo krenuli, pomislio sam, dok je Pavle zapisivao nešto u vezi s Kafkom. Tih dana nije ispuštao iz ruku delo Pjera Mabija *Ogledalo čudesnog*. Tako da je pronalazio srodnost u svemu. Pavle je pusta-hija, borac. On veruje da postoji tačka iz koje kreće sva-ko pripovedanje. Neka sasvim udaljena tačka, nešto što veže svakog od nas, u svakom dobu, za onog drugog, za bližnje, svet. J alas pretpostavlja kako je to nemir, po-kret. I ja se slažem s njim. Biti van sedla, zar ne, doba-cio sam Pavlu. Tako je, odgovori on.

– Nego, ja znam zašto ste vi ovde – nastavio je Rado-mir – jer, ne može biti da ste slučajno nabasali na moju stranu. Ovde ste zbog onih nečastivnika, je li tako Pavle?

– Da, tako nekako... – uzvratio je J alas, a ja pak klimnuo glavom.

– Zaista sam večeras sjajno raspoložen, a i retko ko mi dolazi u goste – rekao je Radomir. – O ovome sam slabo kome govorio, mada je Pavle znao za moju priču od Božidara. Deo priče. Pogledajte me, ja imam osam-deset tri... U redu, osamdeset četiri godine, pa se, evo, još uvek lako mogu nositi s vama. Moguće da su tome doprinele sve one godine provedene u kazamatima, bu-ra jednog slepog življenja. Zna te, moj islednik, neki Novak Janjić, ironično je govorio meni i mojim drugo-vima kako mu moramo zahvaliti, jer nas šalje na dug oporavak tela i duha. Usled svih nevolja u logorima, će-rije stanu da odumiru, a potom, kao pod uticajem nekih kosmičkih kombinacija, počnu da se razvijaju, jer one uistinu nisu ni popucale, niti su iščezle. One su se obno-vile, vratile, ponovo ubacile u telo kao kroz igru, ona-

ko kako ih kakav čist organizam, mlad i spokojan, zna primiti u sebe. To su sada sigurne ćelije tela, poznaju sve načine na koje mogu biti umorene, pa aktiviraju čudesni mehanizam odbrane, štit koji im ne može nauditi. Logoraši, ali isto tako i njihovi dželati, znaju stvarno dugo da požive. Komandant mog logora, čujem, živ je i zdrav. Čovek bi, razmišljam glasno, možda zaista morao da provede po nekoliko godina u logoru, a onda na slobodi, pa sve tako, u ciklusima, kako bi najpre razarao svoj organizam, a kasnije ga opet obnavljao. Šta ako je to formula za nešto duži život?! Jer, dole u selu vam živi jedan čovek, Ilija Grubešić, devedeset šest mu je godina, a kladim se da ih je petnaestak proživio u zatvorima... I do njega bi trebalo da svratite, vi pisci. Istina, teško hoda i teško govori, ali mu mozak radi perfektno, kao švajcarski sat.

Onda je Rade ustao i rekao: – Vi ne razumete ovo, ali obećavam kako će novi vek biti vreme železnice i brodova! Neke sirovine umiru, druge traju. Železnica, parobrodi, radio-aparati, vratiće se ti svetovi, prošlost koja je zadirala u budućnost i otkrivala je. Ja nisam vidovit, ali to se jasno može sagledati...

Potom se teatarski nakloni, te sede: – Naime, nekoliko dana pre nego što su došli po mene – znate, ta agentura umivenih ruku i prekih pogleda, izvijenih obrva i niskog čela, pa me privela u prvu policijsku stanicu – na putu za selo, jer noć ume da zavara čoveka, učini mi se da zalutah, ali dobro poznatom prečicom. Ta prečica je vodila kroz šumu i malo iznad reke. Jesam ja načuo za tu narodnu priču o nečastivima, ali sam isto tako slušao i o vukovima

koji su tu imali svoja skloništa, pod velikim stenama. Nisam, razume se, mario mnogo za te stvari.

– Šta narodna predanja? Pa, eno ih i kod Rumuna, na istoku ove naše Srbije isto tako, pa pod Durmitorom, u Slovačkoj, po Slavoniji, na severu Grecije, u Teksasu, na sve strane... Svuda, hoću reći, narod ima svoje mistične povesti i demone. Ništa novo. A za te nečastivnike se dugo pripoveda, još od prote Mateje do danas. Veselinović, Glišić, Rastko Petrović... zatim ostali... Svi su oni imali u svojim rukavima folklorne fantaste. Naravno da jesu. Držalo se do toga što je ostalo u narodu, do zagonetnog. A ono je mahom neka obična ili uobičajena stvarčica, ptice i sove, šakali, kurjaci, za njima lutajući psi i podivljale mačke... Prijatan bestijarijum! A s njima i zmije... Da smo, recimo, kojim slučajem, u Australiji, bili bi vobati. Ili kenguri!

– Pa ipak, ovog puta, video sam ih. Jeste, bili su oni! Ne vampiri, svakako ne takva bratija! Ukazali su se, baš meni, nasred puta, pored javorovog drveća. Oni! Nečastivnici...

– Dalje, pričaj nam dalje – rekao je Pavle.

– Bilo ih je trojica – nastavio je Stojić – Stajali su posred druma. U crnim odorama. Jedan je odskočio, preleteo preko, pa se namestio iza mojih leđa. Nisam im video lica. Kao da ih nisu ni imali. A ukoliko jesu, bila su tamna, gotovo crna, sa odbleskom u ustima... Jezivo! Da, mladi moji prijatelji: jezivo! Vrisnuo sam i pitao ih glasno ko su oni i šta traže od mene. Nije bilo odgovora. Odmah sam pomislio na trojke iz rata, na one formacije zla, jer bi, ukoliko naletiš na njih, ne samo noću

već i preko dana, osetio neku tegobu u stomaku, u grudima, bol u glavi, klecanje kolena i poigravanje dijafragme. Niti je to bio ni rep od čuvene udbaške nemani. Koliko se sećam, oni makar pri susretu nisu preletali preko glava. Odmah bi te zaustavili udarcem. Da, ovo je bilo drugačije. To nisu bili ljudi. Aveti? Najpre to. Tri prilike. Razume se, moj izbor nije bio sukobiti se s njima nego što pre umaći. No kuda i kako? Napravim li korak nazad, eto ih iza mene; skočim li u stranu, oni će napasti iz grmlja; zagrlim li drvo, eto njih na njemu... Ne možeš da umakneš...

– Jesu li barem govorili? – upitah nestrpljivo.

– Jesu – reče Radomir i začuta. Tada je, kao svaki pripovedač koji zna tehniku pričanja, upalio cigaretu. Ostalo je da čekamo.

– Posle par minuta – nastavi ubrzo – opkoljen njima, ja nisam više tražio izlaz ili stazu za bekstvo. Pomiren s tim neobičnim prepodom, rešio sam da im se pribranije obratim. Pošto sam ih mirnim glasom pitao šta žele, usledio je užasan odgovor. Ne trebamo mi ni tvoje telo, ni tvoju dušu, tako su rekli. Nama treba da iz tebe izvučemo svaki trag osećanja! To nam je potrebno kako bismo se skrasili na ovoj stazi, u tami, kako bismo i ojačali ukoliko nam se neko suprotstavi. Odgovorih da ono što ištu već je duša, deo nje. To ne mogu da vam dam! I to sam im tad rekao. Sva trojica mi uzvратиše istim glasom kako će se za moju dušu pobrinuti drugi. S tim rečima, oni hitro poskočiše, te preletoše preko neke visoke i krupne leske, oraha i javora. Nestadoše... A znam kako su tokom svog odlaska nešto šaputali među sobom.